

معنا بخشی زیارت به نقش های گوناگون اجتماعی زنان

نگاهی به رابطه متقابل بین زیارت زنان وتوانمندسازی آنان درشهرهای مذهبی

دکتر فاطمه وثوق
مدرسین علمت محقق و محققان زن

بعد از انقلاب اسلامی ایران به دلیل رشد جمعیت، گرایش های مذهبی، گسترش زیر ساخت های مناسب و نیز افزایش در آمده های اقتصادی، سفرهای زیارتی و فعالیت های مرتبط با آن روز به روز در حال گسترش بوده است. پیوند مذهب و سفرهای زیارتی فرصت های جدیدی برای حضور زنان در فضاهای عمومی و نیز مسائل اقتصادی و مدیریتی فراهم می کند. طبق پژوهشی که در زمینه زیارت انجام شد حدود ۴۸ درصد از حاضرین و شرکت کنندگان در اماکن زیارتی و مراسم مذهبی در مشهد، زنان هستند. حضور در فضاهای عمومی با تعاملات و پیوندهای اجتماعی، در سطوح مختلف برای زنان همراه شده است. الگوی مکانی زائران زن نشان می دهد که مهم ترین فعالیت زنان پس از زیارت، خرید و سپس فعالیت های تفریحی است. گردشگری مرتبط با زیارت در مشهد، تعدادی از فرصت های شغلی جدید برای زنان به ارمغان آورده است. افزایش زنان شاغل در حرم رضوی نیز علاوه بر اشتغال زنان، تأثیر مثبتی در مشارکت آنان در سامان دهی زیارت زنان داشته است.

➤ زنان زائر وسایر انگیزه های سفر به مشهد

مهم ترین فعالیت گردشگری زنان در حین زیارت، خرید در بازارهای اطراف حرم برای خرید سوغات است. در ۲ دهه گذشته فعالیت های زیادی برای توسعه جاذبه های گردشگری در مشهد انجام شده است. از جمله احداث مراکز خرید در غرب شهر مشهد مانند پروما، الماس شرق و غیره، هتل های مجلل، رستوران ها، فست فودها، پارک های آبی (سرزمین موج های آبی، یکی از بزرگ ترین پارک های آبی کشور) که در سطح شهر مشهد ساخته شده اند. زائران پس از حرم مطهر، مشهد را با پارک ها و تفرجگاه های طریقه و شاندیز و نیز آرامگاه فردوسی در توس می شناسند. این اماکن به عنوان جاذبه های گردشگری توسط آستان قدس رضوی نیز تبلیغ می شوند.

سال های اخیر بحث گردشگری سلامت به خصوص برای زائران خارجی در مشهد از اهمیت روزافزونی برخوردار بوده است. به خصوص با افزایش قیمت ارز خدمات پزشکی برای بیماران خارجی بسیار مقرون به صرفه شده است. بخش مهمی از زائران زن خارجی که به مشهد سفر می کنند بعد از زیارت به هدف مداوای بیماری های مربوط به زنان و نازایی با عمل های زیبایی به این شهر مسافرت می کنند.

➤ زیارت و تحرک اجتماعی و فیزیکی زنان

در دهه ۱۳۸۰ فعالیت های گردشگری و ایجاد تورهای گردشگری-زیارتی مختص زنان توانست پاسخگوی نیازهای ویژه آنان باشد. این امر راهی برای سفر زنان بدون خانواده و محارم گشود. از این طریق محدودیت های جابه جایی زنان برای سفر و زیارت برطرف شد. اولین تورهای مخصوص زنان برای دانشجویان دختر از دانشگاه مشهد برگزار شد و سپس برای تمامی گردشگران زن دغدغه های زنان و خانواده های آنان برای چنین سفرهایی باشند. در این صورت زنان می توانند از طریق تورهای مسافرتی که مختص زنان است به زیارت با سفر بروند. به خصوص آنکه سفرهای زیارتی برای برخی زنان سالکند یا زنان و دختران جوان که قبلا امکان سفر بدون خانواده یا محارم را نداشتند راهکار جدیدی است. توسعه تورهای گردشگری زیارتی اکنون امکانات بیشتری را برای جابه جایی و تحرک آن ها فراهم می کند. در کنار این موارد سفرهای زیارتی که به صورت پیاده روی انجام می شود باز هم تحرک زنان را بیش از پیش کرده است. ایجاد زیرساخت های متفاوت از قبیل حمل و نقل، هتلینگ و اقامتگاهی، مراکز تجاری و گردشگری و ارائه خدمات مختلف از جمله

داشته است. در عین حال، با وجود وضعیت اقتصادی نامناسب نمی توان نتیجه گیری کرد که آیا این امر منجر به ارتقای وضعیت اقتصادی و درآمد بیشتر برای زنان شده است یا خیر.

➤ زیارت و اشتغال زنان در حرم امام رضا (ع)

در سال های اخیر، حضور زنان به عنوان نیروی کار در حرم گسترش یافته است. زنان بخش مهمی از نیروی کار در حرم را تشکیل می دهند. این تعداد از دهه ۱۳۶۰ تا سال ۱۳۹۵ تقریباً ۱۰ برابر شده است. فردی که در حرم کار می کند خادم نامیده می شود. تا قبل از انقلاب اسلامی این خادمان به مشغول به کار هستند. نکته در خور توجه آن تعداد زیادی خادم در حرم مطهر امام هشتم^(ع) مشغول به کار هستند. نکته در خور توجه آن طیف وسیعی از سوابق مختلف اقتصادی و اجتماعی آن هاست. این زنان معتقدند حضور در حرم برایشان مقدس و آرامش بخش است و حاضر نیستند پاداش معنوی و اخروی این کار را با دریافت پاداش مادی عوض کنند. در عین حال، بسیاری از آنان از داشتن ارتباط اجتماعی در حرم با سایر زنان احساس رضایت می کنند.

در خرداد ۱۳۹۵، طبق آمار رسمی آستان قدس رضوی، در مجموعه حرم مطهر، ۱۶ هزار زن و ۴۲ هزار مرد در حرم مشغول به کار بودند. زنان در بخش های مختلفی در حرم فعالیت می کنند اما حدود ۷۰ درصد، تقریباً ۱۰۰۰ نفر در این سال، در بخش های امنیتی فعال بودند. حمله بمب گذاری ظهر عاشورای ۱۳۷۳ در داخل حرم امام رضا^(ع) باعث تصمیم مقامات برای گسترش دستگاه ها و سیستم های امنیتی شد. از آن پس اقدامات امنیتی پیشرفته ای در حرم مطهر و همچنین در سطح شهر انجام شده است. یکی از اولین اقدامات استخدام تعداد بیشتری از زنان در ورودی های حرم برای بررسی بدنی و کنترل زانی است که وارد حرم می شوند. در واقع به جای ممنوعیت ورود زنان به حرم، راهبرد دیگری برای تطبیق با تعداد روزافزون زائران به کار گرفته شد. علاوه بر حضور زنان برای ایجاد نظم و امنیت، در سایر قسمت ها مانند بخش مراقبت، اورژانس و پییداشدگان نیز زنان مشغول به کار هستند. از سال ۱۳۹۰ خادمان زن برای آماده سازی نماز خانه زنان و پزشکان زن در بخش اورژانس مستقر هستند. از سال ۱۳۹۴، مناسب جدیدی برای زنان مانند کفشداری برای جلوگیری از ارتباط

عکس: عین غفوریان شهردار

مردان با زائران زن در نظر گرفته شده است. بر اساس یافته های این پژوهش، بیش از ۴۰۰ زن در بخش آموزش دینی در حرم (تأسیس در سال ۱۳۶۷) در بخش های مختلف پاسخ گویی به سوالات مذهبی، قرائت دعا و نماز، آموزش قرآن، مشاوره و حل اختلاف (تأسیس در ۱۳۶۳) مشغول به کار هستند. این افراد تقریباً به طور مساوی بین دفاتر مختلف تقسیم می شوند. مهد کودک (کیوتران) حرم نیز از سال ۱۳۹۵ تأسیس شده است. علاوه بر این، زنان در بخش های مختلف انتظامی، کفشداری، امور تطهیر، غبارروبی و نظیف رواق های ویژه بانوان، خدمات کتب قرن^{۱۵} و ادعیه (کتب انوار)، جمع آوری مهرهای نماز و غیره در حرم امام رضا^(ع) مشغول خدمت هستند. لذا زنانی که

➤ گسترش مجموعه حرم مطهر و تأثیر آن بر زیارت زنان

امروزه مجموعه حرم و نهاد آستان قدس رضوی بزرگ ترین قدرت اقتصادی، دینی و فرهنگی غیردولتی در ایران است. مجموعه حرم مطهر به عنوان یک مجموعه چندمنظوره برای زیارت و نیز به عنوان یک نهاد خیریه که از فقر و نیازمندان حمایت می کند، بنیاد مذهبی آستان قدس رضوی با هدف اداره املاک و درآمد های حرم امام رضا^(ع) که عمدتاً از وقف ناشی می شود، تأسیس شده است. درآمد این نهاد عمدتاً به یار وقف است و ارائه بسیاری از خدمات اجتماعی و اقتصادی توسط نهاد، از طریق وقف یاندر مردم، خیرین یا خانواده ها تأمین می شود. در این میان، زنان مسلمان نقش عمده ای در مشارکت در وقف ونیز نذیر دارند. از این رو در ایران موقوفات زنان زائر در مشهد پیوندهای عمیق و فضاهای عبادی و زیارتی ویژه بانوان زائر در حرم مطهر رضوی به خواهران خدمه واگذار شود. این امر باعث شده است حتی دانش آموزان و دختران جوان از سایر استان های ایران با عنوان خادمیاری و خدمت در حرم مطهر امام رضا^(ع) در این مجموعه مشغول به خدمت شوند.

زنان خدمه یا خادمیار در بخش های مختلف به کسب تجربه و مهارت های بیشتر می توانند به جایگاه بالاتری دست پیدا کنند. گرچه رسیدن به بالاترین جایگاه دینی یعنی مرجعیت برای زنان امکان پذیر نیست اما در این شرایط زنان می توانند موقعیت هایی را اشغال کنند که به آن ها امکان می دهد در فضاهای عمومی نقش ایفا کنند. از آنجایی که زیارت از منظر اجتماعی، عملی ارزشمند و مثبت تلقی می شود، می تواند شانس تحرک اجتماعی را حتی در مشاغل دارای دستمزد افزایش دهد و در توانمندسازی زنان مؤثر باشد. به عنوان مثال، طبق اعلام زنان خادم در حرم، کسانی که به خاطر مهارت های زبانی خود در آنجا مشغول به خدمت هستند می توانند از این تجربه برای کار در سایر بخش های مرتبط با گردشگری استفاده کنند. علاوه بر آن افزایش سطح «مهارت و تخصص» برای بیشتر زنانی که در حرم، حتی به صورت افتخاری، مشغول به کار هستند اتفاق می افتد. کار زنان در داخل حرم بستری برای صعود آنان به سمت سایر موقعیت ها فراهم می آورد. این موقعیت ها، کار

زیارت زنان

به حضور تعداد بیشتری از زنان از طریق اشتغال یا مشارکت آن ها در سازمان دهی زیارت در فضاهای عمومی شده است. با این حال، این موارد هنوز تأثیر کمی در بهبود وضعیت اقتصادی زنان و مشارکت آنان در فرایندهای تصمیم گیری به خصوص در سطوح بالای مدیریتی را داشته است

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

➤

بیم و امیدهای

زنان زائر

در مسیر مشهد

غلامرضا آذری خاکستر
گزارشگر ویژه

➤ سفر به مشهد از دوران قدیم برای ایرانیان به خصوص افراد بی بضاعت نوعی حج به حساب می آمد و به استناد روایت های تاریخی همواره قافله ها و کاروان های پیاده و سواره به سوی مشهد در رفت و آمد بودند.

از طرفی، شهرهای مذهبی از جمله مشهد، قم، مکه، کربلا و... مقصد زنان برای مسافرت بوده است. در بررسی گزارش های تاریخی، چند مسئله مهم در خصوص مسافرت زنان عنوان شده است: امنیت راه ها و دیگر شرایط خانوادگی و اجازه همسران مهم ترین موضوع محسوب می شود. زنان همواره در آرزوی سفری به اماکن مقدس مهم، چون مشهد بودند و سال ها پس انداز می کردند تا بتوانند خیال شوهرانشان را دست کم از حیث مخارج چنین سفری-آسوده کنند. اما این سفرها با سختی و مشقت هایی همراه بود. مسیر تهران-مشهد، حد فاصل شاهرود تا سبزوار، یکی از مناطق ناامن و کمینگاه ترکانمان غارتگر بوده است. بسیاری از زوار در این نقطه ربوده و در بازارها به عنوان برده فروخته می شدند.

جهانگردان نیز به وجود زنان زائر در بین کاروان ها اشاره کرده اند. هانزی رنه الدمانی در کتاب «از خراسان تا بختیاری» به این موضوع پرداخته است: «عده زنان زائر هم کمتر از مردان نیست. زنان بر روی پالان الاغ ها نشسته و اغلب بچه ای هم در جلو خود نشانده اند و کودک شیرخواری هم در بغل دارند و در زیر پای آن ها خورجینی است که لوازم سفر در آن جای دارد. خانواده های تورمتند چادر برافراشته بودند تا زنان حرمشان از انتظار بیگانگان محفوظ باشند و خواجه های سیاه پوست نیز به پاسبانی و پرستاری زنان اشتغال داشتند.»

محتوای اسناد و گزارش های تاریخی حاکی از آن است. برخی از زنانی که با مشقت فراوان خود را به مشهد رسانده اند در این شهر اقامت گزیده و در واقع به موطنشان برنگشته اند. طبق یکی از اسناد به جامانده، زنی قندهاری در سال ۱۳۱۵ قمری از شدت ظلم و تعدی عبدالرحمن خان، ترک وطن از خانه و زندگی کرده و به سلطان طهرانی صورت گرفته است که بنا به

در میان گزارش های تاریخی، کمک های مالی به زنان زوار قابل توجه است. قدیمی ترین عریضه کمک مالی در ماه ربیع الاول سال ۱۲۶۲ از سوی یک زن به نام فاطمه نساء طهرانی صورت گرفته است که بنا به اظهارات خودش، به علت اتمام خرجی خود در هنگام سفر به مشهد، دچار مشکلات مالی شدیدی شده و درخواست کمک از آستانه کرده است. همین طور در ماه شعبان ۱۲۹۲ قمری، زن زائری که خود را از اهالی دارالسلطنه تبریز نامیده و بنا به اظهارتش: به واسطه بدهکاری مبلغ ۱۰ تومان به جلودار عرب بابت کرایه حیوان، نتوانسته است به حرم برود و زیارت امام هشتم^(ع) را انجام دهد. در گذشته کمک به زائران بی بضاعت از محل موقوفات زواری موجب می شد تا حدودی مشکل زائران حل شود و همواره سفری خوب و به یادماندنی داشته باشند. ●

شهربانو

«بانوان تاکسی» رونمایی شد

این نرم افزار تخصصی در مشهد با کد تماس ۱۸۴۴ کار خود را آغاز کرد. اتحادیه حمل و نقل بانوان خراسان رضوی با عضویت ۲۳۵۰ نفر از بانوان سرپرست خانوار و راننده با گنجایش ماهانه ۲۰ هزار مسافر در مشهد و حومه آن فعالیت می کند.

۲۹ شهریور ۱۳۹۹
۷ دی ماه ۱۴۴۱ شماره ۲۳۳۸

۲۹ شهریور ۱۳۹۹
۷ دی ماه ۱۴۴۱ شماره ۲۳۳۸

۲۹ شهریور ۱۳۹۹
۷ دی ماه ۱۴۴۱ شماره ۲۳۳۸

۲۹ شهریور ۱۳۹۹
۷ دی ماه ۱۴۴۱ شماره ۲۳۳۸

۲۹ شهریور ۱۳۹۹
۷ دی ماه ۱۴۴۱ شماره ۲۳۳۸

۲۹ شهریور ۱۳۹۹
۷ دی ماه ۱۴۴۱ شماره ۲۳۳۸

۲۹ شهریور ۱۳۹۹
۷ دی ماه ۱۴۴۱ شماره ۲۳۳۸

۲۹ شهریور ۱۳۹۹
۷ دی ماه ۱۴۴۱ شماره ۲۳۳۸

➤ زن چه اموالی را به ارث می برد؟

در گذشته قانون چنین حکم می کرد که زن فقط از اموال منقول (از هر قبیل که باشد) و از ائینه و اشجار ارث می برد. به عبارت دیگر هیچ حقی از اموال غیرمنقول برای زن در نظر گرفته نشده بود و به قول معروف فقط از هوایی یک چهارم یا یک هشتم ارث می برد اما خوشبختانه پس از ۷۰ سال مجلس ماده قانونی را تصویب کرد که براساس آن زن در صورت داشتن فرزند از همسر، یک هشتم از اموال منقول و یک هشتم نیز از قیمت اموال غیرمنقول از جمله عرصه و اعیان (ساختمان وزمین) ارث می برد. در این صورت بعد از مرگ شوهر علاوه بر اموال منقول که تقسیم می شود، اموال غیرمنقول نیز قیمت گذاری شده و یک چهارم یا یک هشتم از این قیمت به زن پرداخت می شود.

اگر ورثه متوفی از قیمت گذاری مال غیرمنقول امتناع کنند، ماده ۹۴۸ قانون مدنی این امکان را به زن داده است که حق خود را از عین اموال استیفا کند. لذا وی می تواند در مرحله اول، ورثه را از طریق دادگاه اجبار به قیمت گذاری و پرداخت سهم خود کند و در غیر این صورت و در فرض ادامه امتناع ورثه، براساس رویه قضایی موجود، زن می تواند سهم مشاع خود را از عین یعنی خود زمین و خانه تملک کند. ●

گرد. بدون داشتن موافق باید صیغه عقد ازدواج جدیدی میان آنها جاری شود.

۴- زن پیش از مرگ شوهر مسلمان خود کافر نشود.

لازم به ذکر است اگر مرد همسر خود را طلاق رجعی داده باشد و در زمان عده فوت کند، همسرش از وی ارث خواهد برد اما اگر فوت شوهر بعد از انقضای مدت عده بوده یا طلاق از نوع بائن باشد، زن از مرد هیچ ارثی نمی برد. علاوه بر این، مطابق قانون، اگر شوهر در حالی که به مرضی مبتلا باشد زن را طلاق دهد و ظرف یک سال از تاریخ طلاق به علت همان مرضی فوت کند، زن از او ارث می برد حتی اگر طلاق به صورت بائن باشد به شرط آن که زن در طول این یک سال شوهر نکرده باشد.

➤ میزان سهم الارث زن از شوهر

اگر شوهر در زمان فوت هیچ فرزند یا نوه ای نداشته باشد، زن از اموال همسرش یک چهارم و در غیر این صورت یک هشتم به ارث خواهد برد. لازم به ذکر است اگر مردی دارای دو یا چهار زن عقد دائم باشد، میزان سهم الارث مذکور به طور مساوی میان آنان تقسیم خواهد شد. این نکته را نیز مدنظر داشته باشید که متوفی می تواند تا میزان یک سوم اموال خود وصیت کند. اگر وصیت فرد متوفی بیش از این مقدار باشد، باید ورثه درخصوص بقیه اموال اجازه دهند.

فرمان محمدیان
کارشناس ارشد حقوق خصوصی

شهرداد

قوانین ارث بری
و سهم الارث زنان

موضوع سهم الارث زوجین قواعد و قوانین ویژه ای را در فقه و حقوق ایران به خود اختصاص داده است. نکته جالب آن است که زن و مرد در کنار هر یک از طبقات ارثی که در قانون وجود دارد قرار می گیرند. در ادامه به شرایط، میزان و نحوه ارث بری زن از همسر متوفی اشاره خواهد شد.

➤ شرایط ارث بری زن از شوهر متوفی

براساس قانون مدنی ارث بری در صورت وجود برخی شرایط محقق خواهد شد:

۱- عقد دائم میان متوفی و زن او برقرار بوده باشد. ۲- زن در زمان فوت همسرش زنده باشد. ۳- زن مرتکب قتل عمد همسرش نشده باشد. /

* منظور از بائن طلاق آن است که در فهای آن شوهر نمی تواند دوباره به همسر خود بازگردد. به بیان دیگر با اجزای صیغه طلاق زن و شوهر از داشتن رابطه و علقه زوجیت منع می شوند و در صورتی که بخواهند دیگر بار با هم رابطه برقرار کنند، بدون داشتن موافق باید صیغه عقد ازدواج جدیدی میان آنها جاری شود.